

Nina Halme
Marja-Leena Perälä
Outi Kanste

Tuen tarve, osallisuus ja yhteistoiminta varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja alkuopetuksessa

Kohokohtat

- Pienten lasten vanhemmillä on moninaisia tuen tarpeita, jotka liittyvät lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä vanhempana toimimiseen. Vanhemmat kokevat saavansa etenkin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviin huoliin apua hyvin. Sen sijaan vanhemmuuteen ja perheen tilanteeseen liittyviin huoliin apua saadaan huomattavasti harvemmin. Usein toimintayksiköillä ei ole sovittuja menettelyjä huoliin puuttumiseksi.
- Osallisuuden kehittämiseksi on edelleen tarve. Tutkimuksessa korostui lasten ja perheiden näkemysten sekä tutkitun tiedon vähäinen merkitys päätöksenteossa. Osallisuutta vahvistamalla voidaan tutkimusten mukaan edistää oppimisen yhdenvertaisuutta.
- Yhteistyötä varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa tehdään paljon ja se toimii pääasiassa hyvin. Kuitenkin yhteistyön kehittämistä erityis- ja erikoispalvelujen, kuten päihde- ja mielenterveyspalvelujen ja lastensuojelun kanssa tarvitaan.
- Riittävä tuen saanti edellyttää osallisuutta ja toimivaa yhteistyötä eri tahojen välillä.

Tutkimuksessa kuvataan lapsiperheiden tuen tarpeita, osallisuutta ja yhteistoiminnan toteutumista varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja alkuopetuksessa toimialajohtajien, työntekijöiden sekä vanhempien näkökulmasta. Tarkastelu perustuu vuonna 2009 tehtyihin strukturoituihin kyselyihin, jotka oli suunnattu pienten lasten vanhemmille (n = 955), päivähoitossa sekä esi- ja perusopetuksessa toimiville työntekijöille (n = 226) sekä sivistys- ja opetuspalveluista vastaaville johtajille (n = 151).

Vanhemmilla oli monenlaisia arjessa esiintyviä tuen tarpeita, jotka liittyivät lapsen kehitykseen tai vanhempana toimimiseen. Pää-

osin vanhemmat kokivat saavansa riittävästi apua esimerkiksi lapsen oppimisvaikeuksiin. Sen sijaan vanhemmuuden huoliin liittyvä tuki tuntui usein riittämättömältä, eikä toimipisteissä useinkaan ollut sovittu, miten näihin huoliin vastataan. Työntekijöiden oli myös helpompi ottaa puheeksi lapsen liittyviä huolia kuin vanhemmuuteen liittyviä asioita. Tulosten mukaan vanhemmat kykenivät vaikuttamaan omassa perheessä tapahtuviin asioihin ja olemaan niissä osallisina. Suurin osa vanhemmista arvioi myös voivansa vaikuttaa päivähoitossa sekä esi- ja alkuopetuksessa tehtäviin ratkaisuihin, jotka koskivat lasta ja perhettä. Sen sijaan las-

ten ja vanhempien näkemyksillä sekä tutkitulla tiedolla oli vain vähän vaikutusta palvelujen kehittämiseen.

Avun tarpeisiin vastaaminen edellyttää yhteistyötä eri palveluntuottajien välillä. Tulosten mukaan yhteistyössä erityisesti mielenterveys- ja päihdepalvelujen sekä lastensuojelun kanssa on edelleen parannettavaa. Tulevaisuudessa on kiinnostava tarkastella, millainen yhteys monialaisella yhteistoiminnalla ja siihen panostamisella on lasten oppimiseen ja hyvinvointiin.

Asiasanat: yhteistyö, osallisuus, palvelut, varhaiskasvatus, opetus

TAUSTAA

Lasten ja perheiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on keskeistä suotuisan ja yhdenvertaisen oppimiskyvyn kehittämisen kannalta. Tähän liittyy myös vahva osallisuus ja yhteiskuntaan kiinnittyminen. Uusimpien Pisa-tutkimusten tulosten mukaan suomalaisten lasten ja nuorten oppimistulokset, koulumotivaatio sekä viihtyminen koulussa ovat kääntyneet laskuun (Kupari ym., 2013). Huolestuttavaa on myös hyvinvoinnin entistä epätasaisempi jakautuminen, mikä ilmenee jo pienillä lapsilla päivähoitossa sekä esi- ja perusopetuksessa. Tämä näkyy hyvinvointiin ja koulumenestykseen liittyvien ongelmien kasaantumisenä samoille lapsille ja perheille, mikä luo pohjaa syrjäytymiskehitykselle (Bask & Salmela-Aro, 2013; Halme & Perälä, 2014).

Myös perheen tilanne heijastuu lapsen koulumenestykseen ja hyvinvointiin. Vanhempien kiinnostus lapsen koulunkäyntiä kohtaan kantaa lasta ja nuorta eteen-

päin. Vanhempien hyvinvointi, jaksaminen ja toimivat ihmissuhteet vahvistavat lapsen suotuisaa kasvua ja kehitystä sekä oppimista. (Tynkkynen, Vuori & Salmela-Aro, 2012.) Myös perheen sosioekonomisella asemalla on havaittu yhteyttä lapsen hyvinvointiin (Halme & Perälä, 2014; Paananen ym., 2013).

Sosiaali- ja terveydenhuollon varhaista tukea ja erityispalveluja on pyritty tuomaan varhaiskasvatukseen sekä esi- ja perusopetusta antaviin oppilaitoksiin (Sisäasiainministeriö, 2007). Oppilaalla on myös oikeus saada esi- ja perusopetuksessa riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Elokuussa 2014 voimaan tulleen oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tarkoituksena on edistää lasten ja nuorten oppimista, terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta, ehkäistä ongelmien syntymistä ja turvata varhainen tuki sitä tarvitseville. Lain tarkoituksena on myös vahvistaa opiskelu- huollon toteuttamista ja johtamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä sekä varmistaa lasten ja nuorten tarvitsemien opiskeluhoitopalvelujen yhdenvertainen saatavuus.

Tutkimusten mukaan lasten, nuorten ja perheiden osallisuus itseään koskevassa päätöksenteossa ja palveluiden suunnittelussa on edelleen vähäistä (Perälä ym., 2011a). Lasten ja nuorten osallisuus kaikkea itseään koskevassa päätöksenteossa perustuu lasten oikeuksien sopimukseen (60/1991). Myös oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) velvoittaa ottamaan lapsen toiveet ja mielipiteet huomioon häntä koskevissa ratkaisuisissa ja toimenpiteissä. Oppilaiden osallistuminen koulun opetussuunnitelmatyöhön on myös ensimmäisen kerran kirjattu perus-

opetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin vuonna 2004. Osallisuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa yksilön tunnetta riittävästä voimaantumisesta sekä mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan (Koren ym., 1992).

Lasten ja perheiden tarpeisiin vastaamisessa on siis monipuolistettu toimintatapoja ja haettu uusia ratkaisuja. Kansallisissa ohjelmissa ja strategioissa on painotettu ehkäisevien palvelujen kehittämistä peruspalveluissa. Tästä huolimatta ehkäiseviä palveluja ja yhteistoimintaa varhaiskasvatuksen ja oppilaitosten kanssa tulee edelleen kehittää.

Lasten ja perheiden palvelujen käytännöissä ja yhteistyökumppaneiden kanssa toimimisen tavoissa on epäyhtenäisyyttä. Lasten ja vanhempien näkökulmasta palvelut ovat osin riittämättömiä, ja niiden saatavuudessa on havaittu alueellisia ja kuntakohtaisia eroja. (Perälä ym., 2011a; Perälä, Halme & Kanste, 2014; Valtiovarainministeriö, 2014). Riittämätön yhteistoiminta palvelunantajien välillä voi heikentää tuen ja avun saamista (Halme, Perälä & Kanste, 2014). Usein palveluja ei ole yhteen sovitettu niin, että palvelut muodostaisivat mielekkään palvelukokonaisuuden lasten ja perheiden näkökulmasta tai toiminta eri viranomaistahojen välillä olisi saumatonta.

Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Artikkelissa kuvataan varhaiskasvatuksesta sekä esi- ja alkuopetuksesta vastaavien toimialajohtajien, siellä työskentelevien ihmisten sekä pienten lasten vanhempien näkökulmasta

- a) lapsiperheiden tuen tarpeita ja niihin vastaamista
- b) päätöksentekoa ja osallisuutta sekä
- c) yhteistoiminnan toteutumista.

KOHDERYHMÄT JA AINEISTONKERUUT

Tutkimus- ja kehittämishanke on osa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimaa ja Suomen Akatemian rahoittamaa Lasten ja perheiden palvelut ja niiden johtaminen -hankekokonaisuutta. Monialaisen yhteistoiminnan toteutumisen tarkastelussa käytettiin hankekokonaisuudessa kerättyjen poikkileikkausaineistojen osaineistoja: 1) pienten lasten vanhempien (n = 955), 2) varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa (päivähoidossa sekä esi- ja perusopetuksessa) toimivien työntekijöiden (n = 226) sekä 3) sivistys- ja opetuspalveluista vastaavien johtajien empiirisistä aineistoista (n = 151). Aineistonkeruut toteutettiin postikyselyinä vuonna 2009.

Vanhempien näkemykset perustuvat alle 9-vuotiaiden lasten vanhemmille osoitettuun tiedonkeruuseen. Vanhemmat poimittiin ositetulla satunnaisotannalla väestötörekisterikeskuksen tietojärjestelmästä. Osituksen perusteena olivat lasten ikäryhmät: 0–1-vuotiaat, 2–5-vuotiaat, 6-vuotiaat, 7-vuotiaat ja 8-vuotiaat. Kustakin ikäryhmästä poimittiin 320 äitiä ja 320 isää (yhteensä 3 200 vanhempaa). Ryhmien valinnassa huomioitiin siirtymävaiheet kuten päivähoidon, esiopetuksen ja koulun aloitus. Täytettyjä kyselylomakkeita palautettiin 955. (Taulukko 1.)

Työntekijöiden näkemykset perustuvat varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa toimiville osoitettuun tiedonkeruuseen.

Aineisto kerättiin vuoden 2009 mukaisen kuntajaon (332 kuntaa) mukaisesti siten, että kysely lähetettiin kaikkiin yli 4 000 asukkaan kuntiin (209 kuntaa). Kunnissa kysely osoitettiin kolmeen toimintayksikköön: päivähoitoon, esiopetukseen ja perusopetukseen. Lisäksi tutkimukseen valittiin alle 4 000 asukkaan kunnista satunnaisesti 35 päivähoiton, 35 esiopetuksen ja 35 perusopetuksen yksikköä. Yhteensä lomakkeita lähetettiin 732 yksikköön, ja asianmukaisesti täytettyjä lomakkeita palautettiin 226. (Taulukko 1.)

Toimialajohtajien näkemykset perustuvat aineistoon, joka on kerätty kuntien sivistys- ja opetustoimesta (N = 308). Vastauksia saatiin 151 kunnan sivistys- ja opetustoimesta. (Taulukko 1.)

Tarkoituksenmukaiset otoskoot on laskettu eri aineistoille voima-analyysillä käyttäen 95 prosentin merkitsevyyttä ($\alpha = 0.05$) ja yleisesti hyväksyttyä 80 prosentin voimakkuutta. General Power Analysis (G*Power 3.1) -ohjelmalla tehty analyysi osoitti aineistojen olevan riittäviä suhteessa käytettyihin analyysimenetelmiin. (Cohen, 1988; Faul ym., 2009.)

Aineistojen muodostaminen on kuvattu yksityiskohtaisemmin toisaalla (Perälä ym., 2011a; 2011b; Halme, Vuorisalmi & Perälä, 2014).

Kyselylomakkeet ja muuttajat

Kyselylomakkeet kehitettiin tutkimusta varten osana laajaa hankekokonaisuutta, ja ne perustuivat aikaisempiin tutkimuksiin ja monialaiseen kokemustietoon. Mittareiden sisäinen johdonmukaisuus on osoittautunut hyväksi. (Perälä ym., 2011a; 2011b; Halme, Vuorisalmi & Perälä, 2014.)

Tuen tarpeet ja niihin vastaaminen. Lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä huolia (7 huolta) sekä vanhempana toimimiseen liittyviä huolia (10 huolta) tarkasteltiin sekä vanhempien että työntekijöiden näkökulmasta. Lapsen kasvun ja kehityksen huolet liittyivät lapsen fyysiseen terveyteen (esimerkiksi motorinen kehitys, paino-ongelmat), psykososiaaliseen kehitykseen ja terveyteen (esimerkiksi kyky säädellä käyttäytymistä ja hallita tunteita), oppimiseen yleensä (esimerkiksi puheen oppiminen ja ymmärtäminen), oppimisvaikeuksiin (esimerkiksi lukeminen ja laskeminen), tunne-elämään (esimerkiksi masentuneisuus, pelot ja ahdistuneisuus, sulkeutuneisuus tai huono itsetunto, uni- ja syömishäiriöt), käytökseen (toisiin tai itseensä suuntautunut väkivaltaisuus, valehtelu, varastelu tai muu epäsosiaalinen käytös) sekä lapsen sosiaalisiin suhteisiin (muiden lasten kanssa toimeen tuleminen, kaverisuhteiden puute tai vähyyys).

Taulukko 1. Tutkimusaineisto

n	Vanhemmat		Työntekijät		Toimialajohtajat
	Äidit	Isät	Päivähoito	Esi- ja perusopetus 1. ja 2. luokka	
Tutkimusjoukko	1600	1600			732
Vastanneet	571	384			226
Vastausaktiivisuus (%)	36	24			31
					308
					151
					49

Vanhemmuuden huolet liittyivät vanhemman ja lapsen yhteisen ajan riittämättömyyteen, lähisuhdeväkivaltaan (vanhempien keskinäinen tai lapseen kohdistuva), vanhempien maltin menettämiseen ristiriitatilanteissa lapsen kanssa, vanhempien jaksamiseen (uupumus, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen), vanhemmuuden taitojen riittämättömyyteen, syllisyyden tuntemiseen, yksinäisyyteen ja vastuun kantamiseen yksin vanhempana, vanhempien päihteiden käyttöön, perheessä esiintyviin mielenterveysongelmiin sekä perheen taloudellisiin vaikeuksiin ja työttömyyteen.

Vanhemmilta ja työntekijöitä kysyttiin edellä mainittuja huolia, mutta eri näkökulmista. Vanhemmat arvioivat lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä vanhemmuuteen liittyvien huolten esiintymistä (ei huolta, lievä huoli, selvä huoli) ja niihin saadun avun riittävyttä (kyllä, osin riittämätöntä, ei) kolmiportaisella asteikolla. Työntekijöiltä puolestaan kysyttiin, oliko toimipaikassa sovittu kirjallisesti käytännöstä tai menettelystä, jolla huolta herättävä asia pyritään ratkaisemaan (kyllä – ei). Lisäksi työntekijöiltä kysyttiin viisiportaisella asteikolla, kuinka helppona tai vaikeana toimipaikan työntekijät yleensä pitivät edellä mainittujen huolten puheeksi ottamista vanhempien kanssa (erittäin/melko helppoa, ei vaikeaa eikä helppoa, melko/erittäin vaikeaa) ja millaiset ovat työntekijöiden valmiudet näiden asioiden käsittelemiseen (erittäin/melko hyvät, ei hyvät eikä huonot, melko/erittäin huonot).

Päätöksenteko ja osallisuus. Lasten ja perheiden palvelujen kehittämisessä ja päätöksenteossa kunnassa vaikuttaneita asioita arvioitiin seitsemällä väittämällä. Väittämät koskivat lapsiperheiden, työn-

tekijöiden, johdon ja luottamushenkilöiden näkemyksiä, kunnan taloudellista tilannetta, tutkimustietoa sekä valtakunnallisia ohjeita ja suosituksia. Sivistus- ja opetuspalveluista vastaavilta johtajilta kysyttiin lisäksi yhteistyökumppaneiden näkemysten merkitystä, koska heillä katsottiin olevan tietoa asiasta. Vanhempien kyselyssä käytettiin viisiportaista vastausasteikkoa (erittäin/melko paljon, ei vähän eikä paljon, melko/erittäin vähän). Johtajien ja varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toimivien työntekijöiden kyselyissä käytettiin neliportaista asteikkoa: erittäin/melko paljon tai melko/erittäin vähän.

Vanhempien osallisuutta arvioitiin Paul Korenin kollegooneen (1992) kehittämällä Family Empowerment Scale (FES)-mittarilla, joka on validoitu Suomessa (Vuorenmaa ym., 2014a). Työntekijöiden tapaa toimia osallisuutta vahvistavasti arvioitiin FES-mittarin pohjalta työntekijöille modifoidulla versiolla (Vuorenmaa ym., 2014b). Sekä vanhemmille että työntekijöille suunnatut FES-mittarit sisältävät 32 väittämää (10 perheosiossa, 12 palvelutilanneosiossa ja 10 palvelujärjestelmäosiossa), jotka ovat viisiportaisia Likert-asteikollisia (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä).

Osallisuus perheessä kuvaa vanhempien tunnetta pärjäämisestä jokapäiväisessä arjessa sekä työntekijän tapaa vahvistaa vanhemman pärjäämistä. Osallisuus palvelutilanteissa kuvaa vanhempien tunnetta kyvystään vaikuttaa oman lapsensa käyttämiin tai tarvitsemiin palveluihin tai työntekijän tapaa tukea vanhempien vaikutusmahdollisuuksia. Osallisuus palvelujärjestelmässä kuvaa vanhempien tunnetta siitä, kuinka he pystyvät vaikuttamaan kunnan lapsiperhepalveluihin tai kuinka

työntekijät vahvistavat vanhempien vaikutusmahdollisuuksia laajemmin palveluja kehitettäessä. (Koren ym., 1992.)

Yhteistyön toimivuutta arvioitiin vanhempien, työntekijöiden ja toimialajohtajien näkökulmasta. Vanhemmilta sekä varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa toimivilta työntekijöiltä kysyttiin yhteistyön toimivuudesta terveyspalvelujen, sosiaali- ja opetuspalveluiden sekä muiden palvelujen antajien ja tahojen, kuten Kansaneläkelaitoksen ja poliisin, kanssa. Vastauksissa käytettiin viisiportaista Likert-asteikkoa (erittäin/melko hyvin, ei hyvin eikä huonosti, melko/erittäin huonosti). Mittari sisältää yhteensä 32 eri yhteistyötahoa

Toimialajohtajia pyydettiin arvioimaan, miten he kokivat yhteistyön toimivan eri palvelunjärjestäjien (perusterveydenhuollon, erikoissairanhoidon, sosiaalihuollon, opetustoimen sekä mielenterveys- ja päihdepalveluiden) kanssa. Yhteistyön toimivuutta arvioitiin jälleen viisiportaisella Likert-asteikolla (erittäin/melko hyvin, ei hyvin eikä huonosti, melko/erittäin huonosti).

Kaikissa mittareissa summamuuttujat muodostettiin laskemalla yhteen samaa ilmiötä mittaavien väittämien arvot ja jakamalla saatu summa väittämien lukumäärällä. Summamuuttujien toimivuus on myös vahvistettu konfirmatorisella faktorianalyysillä (CFA). Yksityiskohtaisempaa tietoa summamuuttujien muodostamisesta ja niiden toimivuudesta on raportoitu toisaalla. (Perälä ym., 2011a; 2011b; Halme, Vuorisalmi & Perälä, 2014.)

Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin IBM SPSS Statistics 21.0 -tilasto-ohjelmalla. Erojen testauksessa käytettiin khiin neliötestiä tai kah-

den riippumattoman otoksen t-testiä. Yhteyksien tarkastelu perustui Pearsonin korrelaatiokertoimiin. Tilastollisen merkitsevyyden rajana käytettiin p-arvoa ”pienempi kuin 0.05”. Tulosten esittämisen yhteydessä on raportoitu myös efektiiviset, Cramerin V ristiintaulukoinnin yhteydessä sekä Cohenin d t-testien yhteydessä.

TULOKSET

Tutkimuksen osallistujat

Tutkimukseen osallistuneista pienten lasten vanhemmista 60 prosenttia oli äitejä. Vanhempien keski-ikä oli 36 vuotta (vaihteluväli 20–61). Suurin osa (74 %) oli avioliitossa, ja vastaajista kaksi kolmannesta oli ansiotyössä. Lasten määrä perheessä oli keskimäärin 2,6 (vaihteluväli 1–17). Noin viidenneksellä vanhemmista oli ylemmän korkeakouluasteen tutkinto. Noin kaksi kolmannesta asui kaupungeissa. (Taulukko 2.)

Varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa (päivähoidossa sekä esi- ja perusopetuksessa) toimivien vastaajien keski-ikä oli 48 vuotta (vaihteluväli 26–63). Vastaajista 62 prosenttia toimi esimiestehtävissä, kuten koulun rehtorina tai päiväkodin johtajana. Työkokemusta nykyisessä tehtävässä oli keskimäärin 12 vuotta. Suurin osa (73 %) työskenteli pienissä, alle 15 000 asukkaan kunnissa. Toimipaikoista puolet sijaitsi maaseudulla. Kolmannes vastaajista työskenteli päivähoidossa, viidennes esiopetuksessa ja lähes puolet (48 %) samanaikaisesti päivähoidossa ja esiopetuksessa ja/tai esi- ja alkuopetuksessa. Toimintayksiköiden henkilöstömäärä oli useimmiten 10–50 työntekijää (62 %).

Kuntien sivistys- ja opetustointien johtajista yli puolet oli yli 50-vuotiaita, ja heillä

oli vähintään ylempi korkeakoulututkinto. Lähes kolmannes toimi alle 4 000 asu-kaan kunnissa. Johtajat olivat työntekijöitä iäkkäämpiä ja korkeammin koulutettuja.

Tuen tarpeet ja niihin vastaaminen

Pienten lasten vanhemmilla oli useita arkeen liittyviä huolia, joihin he toivoivat saavansa tukea työntekijöiltä. Lapsen kehityksessä huolestuttivat useimmiten fyysinen terveys ja psykososiaalinen kehitys (taulukko 3). Lähes viidennes vanhemmista oli ollut näistä asioista huolissaan viimeisen vuoden aikana. Yli kymmenes vanhemmista oli myös ollut vähintään lievästi huolissaan lapsen sosiaalisiin suhteisiin tai tunne-elämään liittyvistä kysymyksistä. Äitien ja isien tuen tarpeiden erojen tarkastelussa käytettiin riippumattoman otoksen t-testiä. Äideillä oli hieman isiä enemmän huolia lapsen kasvun ja kehityksen osa-alueilla [$t(df\ 854) = 2.1, p = 0.044, d = 0.15$].

Yleisesti ottaen vanhemmuuteen tai

perheeseen liittyviä huolia esiintyi huomattavasti enemmän kuin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä huolia. Lähes puolet vanhemmista oli ollut huolissaan omasta jaksamisestaan. Noin kolmannes oli tuntenut huolta yhteisen ajan puutteesta ja perheen taloudellisesta tilanteesta tai tuntenut riittämättömyyden tunteita vanhempnana. Neljännes vanhemmista oli huolissaan maltin menettämisestä ristiriitatilanteissa lapsen kanssa. Äideillä huolta aiheuttivat usein myös tunne yksinäisyydestä ja vastuun kantaminen yksin vanhempnana sekä jatkuvat syyllisyyden tunteet. (Taulukko 3.) Äideillä esiintyi jonkin verran isiä enemmän myös vanhemmuuteen liittyviä huolia [$t(df\ 825) = 3.6, p < 0.001, d = 0.27$].

Vanhemmat, jotka tunsivat jostain asiasta joko lievää tai selvää huolta, arvioivat saavansa avun riittävyttä. Enemmistö (60–78 %) lapsestaan huolestuneista vanhemmista tunsivat saaneensa apua riittävästi. Äitien ja isien avunsaannin eroja tarkasteltiin myös riippumattoman otoksen t-

Taulukko 2. Vastaajien taustatiedot

Taustatiedot	Vanhemmat (%)		Työntekijät (%)	Toimialajohtajat (%)
	Äidit n=571	Isät n=384	Varhaiskasvatus ja opetus n=226	Sivistys- ja opetus- toimi n=151
Ikä				
≤40 vuotta	80	65	23	11
41-50 vuotta	19	30	39	31
>50 vuotta	1	5	53	58
Koulutus				
Alin korkea-aste tai perusaste	59	63	25	11
Alempi korkeakouluaste	20	17	45	21
Vähintään ylempi korkeakouluaste	21	20	30	68
Toimi- tai asuinpaikan sijainti				
Kaupungissa	67	63	49	-
Maaseudulla	33	37	51	-

testillä. Äidit ja isät kokivat saavansa yhtä paljon apua lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviin huoliin [$t(df\ 360) = 0.2, p = 0.867, d = 0.02$]. Apua saatiin parhaiten lapsen oppimisvaikeuksiin ja oppimiseen yleensä. Näihin tilanteisiin päivähoidossa, esiopetuksessa ja koulussa oli myös useimmin sovittu kirjalliset menettelytavat. Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen työntekijöistä yli 70 prosenttia piti näiden huoltien puheeksi ottamista erittäin tai melko helppona. Yleisesti työntekijöiden valmiudet vastata lapsen kehitykseen liittyviin

huoliin olivat hyvät tai erittäin hyvät. (Taulukko 3.)

Sen sijaan vanhemmuuteen liittyviin huoliin saatava apu vaihteli paljon yksittäisten muuttujien osalta (27–72 %). Äitien ja isien välillä ei ollut eroa sen suhteen, tunsivatko he saavansa riittävästi apua vanhemmuuteen liittyviin huoliin [$t(df\ 415) = -0.5, p = 0.644, d = 0.05$]. Riittämättömimmäksi apu koettiin lähisuhdeväkivaltaan, yksinäisyyteen ja perheessä esiintyvään päihteiden käyttöön liittyvässä huolissa. Myös työntekijät pitivät näi-

Taulukko 3. Tuen tarpeet ja niihin vastaaminen

	Vähintään lievää huolta viim. 12 kk aikana kokeneet [%]			Työntekijät [%] Varhaiskasvatus ja opetus n=226		
	Äidit n=571	Isät n=384	Saanut apua ¹	Sovittu käytäntö	Puheeksiottaminen helppoa ²	Valmiudet hyvät ²
Lapsen liittyvät huolet						
Fyysinen terveys	21	15	75	48	69	87
Psykososiaalinen kehitys ja terveys	18	13	66	69	62	82
Oppiminen yleensä	7	9	74	76	78	88
Oppimisvaikeudet	7	8	78	75	70	84
Tunne-elämä	13	8	60	54	47	67
Käytös	8	7	64	65	55	73
Sosiaaliset suhteet	13	11	70	55	76	85
Vanhemmuuden huolet						
Yhteisen ajan puute	36	34	65	15	17	39
Lähisuhdeväkivalta	3	2	27	56	5	20
Maltin menettäminen	28	24	67	37	14	29
Jaksaminen	53	44	62	25	26	45
Vanhemmuuden taitojen riittävyys	35	22	70	27	11	39
Syylisyys	24	13	69	10	12	20
Yksinäisyys	13	4	42	17	38	51
Päihteiden käyttö perheessä	8	5	45	54	7	21
Mielenterveysongelmat perheessä	7	5	41	34	4	15
Taloudelliset vaikeudet	27	27	61	15	25	31

¹Niiden vanhempien prosenttiosuus, joilla oli ollut vähintään lievää huolta ja jotka olivat kokeneet huoleen saamansa avun riittävänä

²Niiden työntekijöiden osuus, jotka kokivat huoltien puheeksiottamisen melko helpoksi tai helpoksi tai kokivat valmiutensa kohdata huolia hyväksi tai erittäin hyväksi

den huolten puheeksi ottamista vaikeana. Yleensäkin vanhemmuuteen liittyvien huolten puheeksi ottaminen tuntui vaikeamalta kuin lapsen liittyvien huolien. Työntekijät arvioivat myös valmiutensa vastata näihin huoliin huonommaksi. (Taulukko 3.)

Osallisuus

Lasten ja perheiden palvelujen sekä opetuksen suunnittelussa ja päätöksenteossa vaikutti eniten kunnan taloudellinen tilanne. Johtajien mielestä lähes yhtä merkittäviä olivat ylimmän ja keskijohdon sekä luottamushenkilöiden näkemykset. Sivistys- ja opetustoimen johtajista 26 prosenttia, varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa työskentelevistä 44 prosenttia ja vanhemmista 75 prosenttia arvioi, ettei lasten ja perheiden näkemyksillä ole paljon painoarvoa lasten ja perheiden palvelujen kehittämisessä. Myös tutkimustiedon merkitys

päätöksenteossa ja palvelujen kehittämisessä oli melko vähäinen. (Taulukko 4.)

Sekä toimialajohtajien että työntekijöiden mielestä lasten tai lapsiperheiden näkemyksillä oli huomattavasti suurempi vaikutus päätöksenteossa kuin vanhempien mielestä. Vanhemmat puolestaan arvioivat valtakunnallisten ohjeiden ja suositusten painoarvon päätöksenteossa huomattavasti vähäisemmäksi työntekijöihin ja toimialajohtajiin verrattuna. Pienten lasten äitien ja isien näkemykset päätöksenteossa vaikuttaneista asioista olivat hyvin samansuuntaiset. (Taulukko 4.)

Taustatekijöiden yhteyttä päätöksentekoon vaikuttaviin asioihin arvioitiin ristiintaulukoinnilla. Pienissä, alle 4 000 asukkaan kunnissa sivistys- ja opetustoimesta vastaavat johtajat arvioivat kunnan taloudellisen tilanteen vaikuttavan päätöksentekoon [$\chi^2(df 2) = 6.4, p = 0.040, V = 0.24$]

Taulukko 4. Päätöksenteko ja osallisuus

	Vanhemmat (%)		Työntekijät (%)	Toimialajohtajat (%)	
	Äidit n=571	Isät n=384	Varhaiskasvatus ja opetus n=226	Sivistys- ja opetustoimi	
Päätöksentekoon vaikuttaminen¹				Suunnittelu¹	Päätöksenteko¹
Lasten tai perheiden näkemykset	23	26	56	74	63
Työntekijöiden näkemykset	36	34	60	93	66
Ylimmän ja keskijohdon näkemykset	75	68	82	91	88
Luottamushenkilöiden näkemykset	79	72	71	76	87
Yhteistyökumppaneiden näkemykset	-	-	-	43	30
Kunnan taloudellinen tilanne	88	84	93	91	87
Tutkimustieto	27	27	31	48	32
Valtakunnalliset ohjeet ja suositukset	59	53	79	89	74
Osallisuus					
Osallisuus perheessä (ka≥4.0)	86	79	59		-
Osallisuus palvelutilanteessa (ka≥4.0)	66	55	39		-
Osallisuus palveluissa (ka≥4.0)	16	17	17		-

¹niiden vastaajien prosenttiosuus, jotka arvioivat ao. asioilla olevan erittäin tai melko paljon painoarvoa lasten ja perheiden palvelujen suunnittelussa ja päätöksenteossa

sekä palvelujen suunnitteluun [$\chi^2(df\ 2) = 12.9, p = 0.002, V = 0.34$] vähemmän kuin suuremmissa kunnissa. Korkeammin koulutetut toimialajohtajat arvioivat myös kunnan taloudellisella tilanteella olevan enemmän vaikutusta päätöksentekoon [$\chi^2(df\ 2) = 9.8, p = 0.007, V = 0.29$] kuin vähemmän koulutetut.

Tutkimuksessa arvioitiin myös vanhempien osallisuuttaperheessä, palvelutilanteessa ja laajemmin lasten ja perheiden palveluissa (taulukko 4). Vanhempien omat näkemykset osallisuudesta perheessä olivat pääasiassa myönteisiä. Lähes kaikki vanhemmat (96 %) luottivat omaan kykyynsä auttaa lasta kasvamaan ja kehittymään ottaen huomioon lapsen vahvuudet ja heikkoudet. Toisaalta kuusi prosenttia vanhemmista ajatteli, ettei perhe-elämä ollut hallinnassa, ja yli kymmenesosa (11 %) ei pyytänyt tarvittaessa apua perheen ongelmiin. Äitien ja isien osallisuuden eroja tarkasteltiin riippumattomien otosten t-testillä. Äitien näkemykset osallisuudesta perheessä olivat isiä myönteisempiä [$t(df\ 820) = 3.1, p = 0.002, d = 0.23$].

Myös työntekijät arvioivat vanhempien osallisuuden tukemisen perheessä toteutuvan varsin hyvin. Vanhempia kannustettiin pyytämään apua, autettiin tunnistamaan lapsen vahvuuksia, annettiin tietoa miten menetellä, jos lapsen kanssa ilmaantuu ongelmia, ja tuettiin vanhempien luottamusta omiin kykyihinsä. Vastaajista yhdeksän prosenttia oli kuitenkin sitä mieltä, ettei toimipaikassa kyetty tukemaan vanhempia perhe-elämän hallintaan saattamisessa. Toimipaikan sijainnilla ei ollut yhteyttä osallisuuden tukemiseen [$t(df\ 209) = -0.5, p = 0.602, d = 0.07$].

Sekä vanhemmat että varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa toimivat työnte-

kijät arvioivat osallisuuden toteutuvan palvelutilanteessa kohtuullisesti, vaikka se yleisesti ottaen toteutuikin heikommin kuin osallisuuden vahvistaminen perheessä. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että päivähoitossa, esiopetuksessa ja koulussa vanhempia kannustettiin pitämään yhteyttä työntekijöihin sekä vanhempien mielipidettä pidettiin yhtä tärkeänä kuin työntekijöiden. Kuitenkin vanhemmista 16 prosenttia koki, ettei tullut kuulluksi lasta koskevassa päätöksenteossa. Noin kymmenesosa työntekijöistä oli sitä mieltä, ettei vanhemmille kerrottu, miten menetellä, jos he olivat mielestään saaneet huonoa palvelua. Viidenneksellä vanhemmista (21 %) ei ollut käsitystä oman kuntansa lapsille ja perheille suunnatuista palveluista. (Taulukko 4.) Äitien näkemykset osallisuudesta palvelutilanteesta olivat myönteisempiä kuin isien näkemykset [$t(df\ 793) = 2.9, p = 0.004, d = 0.22$].

Sekä vanhemmat että työntekijät arvioivat osallisuuden laajemmin kunnan palveluissa toteutuvan heikommin kuin osallisuuden perheen sisällä tai palvelutilanteessa. Vanhemmista alle kolme neljännestä (72 %) uskoi voivansa vaikuttaa lapsen palveluihin ja 64 prosentilla oli tietoa siitä, mitkä ovat vanhempien ja lasten oikeudet. (Taulukko 4.) Äitien ja isien näkemykset mahdollisuuksistaan vaikuttaa palveluihin eivät eronneet toisistaan [$t(df\ 801) = -0.5, p = 0.626, d = 0.04$].

Yhteistyön toimivuus

Vanhemmat, varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen työntekijät ja näistä palveluista vastaavat toimialajohtajat arvioivat yhteistyön toimivuutta (myös tiedottamisessa) terveys-, sosiaali- ja opetuspalvelujen sekä muiden palvelunantajien

kanssa. Vanhemmat vastasivat kysymyksiin vain sellaisista palveluista, joita tutkimukseen valittu lapsi oli käyttänyt viimeisen vuoden aikana. Vanhemmat kokivat, että yhteistyö terveyspalvelujen kanssa toimi erittäin tai melko hyvin (46–89 %). Parhaiten yhteistyö toimi neuvolan terveydenhoitajan, kouluterveydenhoitajan, hammashuollon, erikoissairaanhoidon ja puheterapian kanssa, heikoiten koululääkärin ja -psykologin kanssa. Yhteistyö sosiaalipalvelujen ja opetuksen kanssa toimi vaihtelevasti. Yhteistyö opettajan, päivähoiton ja kerhotoiminnan kanssa sujui valtaosan (87–92 %) mielestä hyvin (vrt. päihdetyöntekijän kanssa 51 %). (Taulukko 5.) Eroja yhteistyön toimivuudessa äitien ja isien välillä tarkasteltiin riippumattomien otosten t-testillä. Suuria eroja äitien ja isien välillä ei esiintynyt [$t(df\ 493) = 0.0, p = 0.970, d = 0.00$].

Työntekijät ja opetus- ja sivistystoimen johtajat arvioivat myös yhteistyön eri tahojen kanssa varsin hyväksi. Kuitenkaan yhteistyö ei toiminut parhaalla mahdollisella tavalla psykiatria- ja mielenterveyspalvelujen, kasvatus- ja perheneuvoloiden, lastensuojelun sekä päihdepalvelujen kanssa. (Taulukko 5.)

Riittävä tuen saanti edellyttää osallisuutta ja toimivaa yhteistyötä

Aineistojemme pohjalta voitiin havaita myös yhteyksiä tuen tarpeisiin ja niihin vastaamisen sekä osallisuuden ja yhteistoiminnan välillä. Lapsiperheiden tuen tarpeiden ja niihin vastaamisen, päätöksenteon ja osallisuuden sekä yhteistoiminnan toteutumisen välisiä suhteita tarkasteltiin Pearsonin korrelaatiokertoimilla. Mitä riittävämmältä huoliin saatava apu vanhemmista tuntui, sitä vahvempana he pitivät osallisuuttaan perheessä ($r = 0.29, p < 0.001$). Riittävä avunsaanti oli yhteydessä myös toimivaan yhteistyöhön terveys- ($r = 0.24, p < 0.001$) ja sosiaalipalvelujen sekä opetuksen ($r = 0.29, p < 0.001$) kanssa.

Toimiva yhteistyö eri viranomaistahojen välillä oli myös yhteydessä huolten puheeksi ottamiseen. Mitä paremmin yhteistyö toimi eri tahojen välillä, sitä helpommalta työntekijöistä tuntui ottaa puheeksi sekä lapseen ($r = 0.23, p < 0.001$) että vanhemmuuteen liittyviä huolia ($r = 0.31, p < 0.001$).

Taulukko 5. Yhteistyön toimivuus

	Vanhemmat (%)		Työntekijät (%)	Toimialajohtajat (%)
	Äidit n=571	Isät n=384	Varhaiskasvatus ja opetus n=226	Sivistys- ja opetus- toimi n=151
Yhteistyö toimii				
terveyspalvelujen kanssa (ka≥4.0)	51	48	54	54
sosiaalipalvelujen ja opetuksen kanssa (ka≥4.0)	60	59	62	65
muiden palvelujen kanssa (ka≥4.0)	33	26	66	59

POHDINTA

Tutkimuksessa kuvataan tuen tarpeita ja niihin vastaamista, osallisuutta sekä yhteistoimintaa varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja alkuopetuksessa toimialajohtajien, työntekijöiden sekä vanhempien näkökulmasta.

Suomessa lasten ja perheiden ongelmien ehkäisemistä, niiden varhaista tunnistamista ja oikea-aikaista tukea on edistetty useilla politiikka- ja toimintaohjelmilla (mm. sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma, valtakunnallinen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015, sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia, Terveys 2015 -kansanterveysohjelma) sekä lainsäädännön uudistamisella (mm. lastensuojelulaki 417/2007, terveydenhuoltolaki 1326/2010, nuorisolaki 72/2006, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013 sekä valmisteilla oleva varhaiskasvatustalaki).

Tulostemme mukaan lapsiperheille huolta aiheuttavat mitä erilaisimmat syyt. Esimerkiksi lapsen sairaus ja oireilu, oppimisvaikeudet sekä vaikeudet kaverisuhteissa ovat tilanteita, joissa vanhemmat olisivat tarvinneet tukea. Samoin vanhempien taloudelliset vaikeudet, maltin menettäminen, syyllisyyden ja riittämättömyyden tunteet, perheessä esiintyvät päihde- tai mielenterveysongelmat, lähisuhdeväkivalta ja yksinäisyys aiheuttavat usein huolta perheen arjessa. Näiden huolta aiheuttavien asioiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen varhain on keskeistä myös lapsen hyvinvoinnin kannalta.

Vanhemmat kokevat saavansa etenkin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviin huoliin apua hyvin. Sen sijaan vanhemmuuteen ja perheen tilanteeseen apua saadaan

huomattavasti harvemmin. Alle kolmannes vanhemmista saa apua esimerkiksi päihdeongelmiin, perheessä esiintyvään lähisuhdeväkivaltaan tai yksinäisyyteen. Avun saannin vaikeutta saattaa lisätä muun muassa palveluihin hakeutumattomuus, ehkäisevien palvelujen vähäiset resurssit, varhaiseen tunnistamiseen ja huolten puheeksi ottamiseen liittyvät viiveet sekä arkea ja yhteisöllisyyttä tukevan toiminnan, kuten erilaisen ryhmätoiminnan, vähäisyys.

Vanhempia tulisikin kannustaa hakeutumaan palveluihin omaehtoisesti kertonut heille, millaisissa tilanteissa apua kannattaa hakea, sekä tarjoamalla tietoa palveluista ja tarjolla olevista tukimahdollisuuksista (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010). Toisaalta tulisi myös vahvistaa ammattihenkilöstön mahdollisuuksia ja taitoja tunnistaa tuen tarpeita varhain esimerkiksi päivähoitossa, kouluissa ja oppilaitoksissa. Varhaisen tuen järjestämistä tulisi systemaattisesti lisätä peruspalveluihin. Kunnassa ja työyksiköissä tulisi olla sovitut periaatteista ja menettelytavoista, joilla lieviinkin huoliin puututaan. (Perälä, Halme & Nykänen, 2012.) Haasteena on myös tavoittaa ne lapset, nuoret ja perheet, jotka jäävät palvelujen ja tuen ulkopuolelle. Viime vuosina on kehitetty tukitoimia, kuten laajoja terveystarkastuksia ja opiskeluhoollon toimintatapoja, näiden lasten ja perheiden tavoittamiseksi.

Tässä tutkimuksessa ei ollut asetelmallisesti mahdollisuutta tarkastella tuen tarpeita ja niihin vastaamista samojen vanhempien ja vanhempia kohtaavien työntekijöiden näkökulmasta. Tulokset antaisivat kuitenkin viitteitä siitä, että myönteiset asiat kasautuvat samoilta perheille. Vanhempien kokemus saamastaan avusta ja osal-

lisuuden kokemuksesta perheessä sekä kokemus avun saamisesta ja toimivasta yhteistyöstä eri tahojen kanssa ilmeisesti kasautuvat. Vastaavasti myös kokemuksia avun saamisen puutteista ja yhteistyön toimimattomuudesta tuntuu ainakin jonkin verran kertyvän samoille perheille.

Tämänsuuntaista kasautumista tulisi jatkossa selvittää yksityiskohtaisemmin. Jatkossa samaan malliin olisi mahdollista sisällyttää useampia avun saamiseen yhteydessä olevia tekijöitä ja mahdollisesti kontrolloida joitakin sekoittavia tekijöitä. Myös seurantatutkimusta tarvittaisiin avun saamisen, osallisuuden ja yhteistyön toimimattomuuden pitkäaikaisista vaikutuksista.

Tulosten mukaan erityisesti kunnan taloudellisella tilanteella ja johdon näkemyksillä on tärkeä merkitys kehitettäessä lasten ja perheiden palveluita. Lisäksi tutkimuksessa korostui lasten ja perheiden näkemysten sekä tutkitun tiedon vähäinen merkitys päätöksenteossa. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että päätöksentekoon on tarvetta saada mukaan nykyistä systemaattisemmin lasten ja perheiden terveydestä ja hyvinvoinnista sekä palveluista kertovaa tutkimustietoa tai perheiltä säännöllisesti kerättävää asiakaspalautetta. Mitä riittävämpi on lasten ja perheiden palvelujen päätöksenteossa ja suunnittelussa käytetty tietopohja, sitä riittävämpinä palveluja pidetään. (Joensuu ym., 2013; Halme, Perälä & Kanste, 2014.)

Käytännössä osallisuuden vahvistaminen varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja alkuopetuksessa tarkoittaa perheiden kohtaamista ja tarvittavan tuen tarjoamista. Myös tiedon antaminen on tärkeää, samoin konkreettisten vaikuttamis-

mahdollisuuksien ja kuulemistilaisuuksien järjestäminen: lasten ja perheiden tulisi saada tietoa siitä, että heillä on oikeus ja mahdollisuus osallistua palveluita koskevaan päätöksentekoon. Osallisuuden vahvistaminen päivähoitossa ja oppilaitoksissa edellyttää toimivaa yhteistyötä ja sellaisen toimintakulttuurin luomista, jossa työskennellään lähellä perheitä ja edistään lasten ja perheiden osallistumista.

Tulosten mukaan vanhemmilla oli vahva tunne siitä, että he kykenivät vaikuttamaan omassa perheessä tapahtuviin asioihin ja olemaan niissä osallisina. Suurin osa vanhemmista arvioi myös voivansa vaikuttaa palvelutilanteessa tehtäviin lasta koskeviin ratkaisuihin. Tämä on merkityksellistä, sillä tiedetään, että osallisuus vahvistaa perheiden hyvinvointia, toimintakykyä ja itseluottamusta sekä vähentää vanhemmuuteen liittyvää stressiä (Solish & Perry, 2008; Mendez, 2010).

Vanhempien osallisuudella on todettu myös vahva yhteys lapsen käyttäytymiseen, psykososiaalisen, kielellisen ja fyysisen kehityksen edistymiseen ja sosiaalisten taitojen kohentumiseen (Viggiani, 2002; Kratochwill ym., 2004; Chao ym., 2006; Uludag, 2008; Mendez 2010), jotka ovat merkityksellisiä asioita luotaessa yhdenvertaisen oppimisen mahdollisuuksia.

Myös eri viranomaistahojen välinen yhteistyö edistää lasten ja perheiden tarpeiden mukaisen tuen saamista etenkin tilanteissa, joissa lapsi ja perhe tarvitsevat samanaikaisesti tukea usealta eri palveluntuottajalta. Vaikka tulosten mukaan yhteistyö näyttäisi toimivan sangen hyvin, parannettavaa on etenkin yhteistyössä mielenterveys- ja päihdepalvelujen sekä lastensuojelun kanssa. Pelkkä toimiva yh-

teistyö ei riitä kuitenkaan takaamaan riittävää tuen ja avun saamista. Lisäksi on sovittava menettelytavoista, joilla huoliin vastataan, sekä luotava osallisuutta vahvistavaa toimintakulttuuria.

Kirjoittajatiedot:

Erikoistutkija Nina Halme (TtT), tutkimusprofessori Marja-Leena Perälä (THT, dos) ja erikoistutkija Outi Kanste (TtT, dos) työskentelevät Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella lasten, nuorten ja perheiden palvelut -yksikössä.

LÄHTEET

- Bask, M. & Salmela-Aro, K. (2013). Burned out to drop out: Exploring the relationship between school burnout and school dropout. *European Journal of Psychology of Education*, 28(2), 511–528.
- Chao, P., Bryan, T., Burstein, K. & Ergul, C. (2006). Family-centered intervention for young children at-risk for language and behavior problems. *Early Childhood Education Journal* 10(34), 147–153.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for behavioural sciences*. Hillsdale, Erlbaum.
- Faul, F., Erdfelder, E., Buchner, A. & Lang, A.-G. (2009). Statistical power analyses using G*Power 3.1: Tests for correlation and regression analyses. *Behavior Research Methods* 41(4), 1149–1160.
- Halme, N. & Perälä, M.-L. (2014). *Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti*. Teoksessa J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.), *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Halme, N., Vuorisalmi, M. & Perälä, M.-L. (2014). Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 4. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Halme, N., Perälä, M.-L. & Kanste, O. (2014). Lasten ja perheiden palvelujen saavutettavuus ja avun riittävyys. Rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. *Hoitotiede* 26(3), 217–230.
- Joensuu, J., Halme, N., Nummi, T. & Perälä, M.-L. (2013). Lasten ja perheiden palvelujen yhteensovittaminen kunnissa. Rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. *Hoitotiede* 25, 36–48.
- Koren, P. E., DeChillo, N. & Friesen, B. J. (1992). Measuring empowerment in families whose members have emotional disabilities: A brief questionnaire. *Rehabilitation Psychology* 37, 305–321.
- Kratochwill, T. R., McDonald, L., Levin, J. R., Young Bear-Tibbets, H. & Demaray, M. K. (2004). Families and schools together: an experimental analysis of a parent-mediated multi-family group program for American Indian children. *Journal of School Psychology* 42(5), 359–383.
- Kupari, P., Välijärvi, J., Andersson, L., Arffman, I., Nissinen, K., Puhakka, E. & Vettenranta, J. (2013). *Pisa 12 ensitulokset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu* 2013:20. Opetusministeriö, Helsinki.
- Mendez, J. L. (2010). How can parents get involved in preschool? Barriers and engagement in education by ethnic minority parents of children attending Head Start. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology* 16, 26–36.
- Paananen, R., Santalahti, P., Merikukka, M., Rämö, A., Wahlbeck, K. & Gissler, M. (2013). Socioeconomic and regional aspects in the use of specialized psychiatric care – a Finnish nationwide follow-up study. *European Journal of Public Health* 23(3), 372–377.
- Perälä, M.-L., Salonen, A., Halme, N. & Nykänen, S. (2011a). Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 36. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Perälä, M.-L., Halme, N., Hammar, T. & Nykänen, S. (2011b). Hajanaisia palveluja vai toimiva kokonaisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 29. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Perälä, M.-L., Halme, N. & Nykänen, S. (2012). Lasten, nuorten ja perheiden palveluja yhteen sovittava johtaminen. *Opas* 19. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Perälä, M.-L., Halme, N. & Kanste, O. (2014). *Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä*. Teoksessa J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.), *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sisäasiainministeriö. (2007). *Vanhemmuus ja toimiva viranomaisyhteistyö. Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisyn avaimet*. Julkaisuja 2007:45. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Solish, A. & Perry, A. (2008). Parents' involvement in their children's behavioral intervention programs: Parent and therapist perspectives. *Research in Autism Spectrum Disorders* 2, 728–738.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2010). *Lapset ja nuoret terveiksi ja hyvinvoiviksi. Lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin*

- neuvottelukunnan toimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 26. Helsinki: STM.
- Tynkkynen, L., Vuori, J. & Salmela-Aro, K. (2012). The role of psychological control, socioeconomic status and academic achievement in parents' educational aspirations for their adolescent children. *European Journal of Developmental Psychology* 9(6), 695–710.
- Uludag, A. (2008). Elementary preservice teachers' opinions about parental involvement in elementary children's education. *Teaching and Teacher Education* 4(24), 807–817.
- Valtiovarainministeriö. (2014). Peruspalvelujen tila -raportti 2014. Kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunta. Julkaisuja 2014:9. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Viggiani, P. A., Reid, W. J. & BaileyDemsey, C. (2002). Social worker – teacher collaboration in the classroom: help for elementary students at risk of failure. *Research of Social Work Practice* 12(5), 604–620.
- Vuorenmaa, M., Halme, N., Kaunonen, M., Åstedt-Kurki, P. & Perälä, M.-L. (2014a). The validity and reliability of the Finnish Family Empowerment Scale (FES): A survey of parents with small children. *Child: Health, Care and Development* 40(4), 597–606.
- Vuorenmaa, M., Halme, N., Kaunonen, M., Åstedt-Kurki, P. & Perälä, M.-L. (2014b). Validity and reliability of the personnel version of the Family Empowerment Scale (FES) in social, health and educational services in Finland. *Journal of Advanced Nursing* 70(4), 927–936.